

26. Черков В.О. До питання про співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України / В.О. Черков, О.М. Чистолінов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.corp.lduvd.lg.ua/d120106.html>

27. Мовчан А.В. Співвідношення термінів „оперативно-розшукові заходи» та „негласні слідчі (розшукові) дії» / А.В. Мовчан/ Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 21 вересня 2012 року). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 142-146.

28. Водько М. П. Гармонізація кримінально-процесуальних і оперативно-розшукових правових норм у проекті нового КПК України / М. П. Водько // Південноукраїнський правничий часопис. – 2012. – № 1. – С. 197–201.

УДК 343.985

Білецька Дарина Юріївна,
юрист ПАТ «Украгрохімхолдинг»

СЛІДОВА КАРТИНА ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Автором статті визначено та розкрито зміст слідової картини як елемента криміналістичної характеристики злочинів щодо зайняття гральним бізнесом. Проаналізовано наукові підходи щодо розуміння поняття «слідової картини злочину».

Ключові слова: слідова картина; злочин; гральний бізнес; розслідування; слідчий.

Автором статті определено и раскрыто содержание следовой картины как элемента криминалистической характеристики преступлений по занятию игорным бизнесом. Проанализированы научные подходы к пониманию понятия "следовой картины преступления".

Ключевые слова: следовая картина; преступление; игорный бизнес; расследования; следователь.

The author of the article defines the content and trace element pattern as criminological characteristics of crimes against occupation gambling. Analyzed scientific approaches to understanding the concept of "trace of crimes".

Keywords: trace pattern; crime; gambling; investigation; the investigators.

Важливе значення для швидкого, повного та неупередженого здійснення досудового розслідування злочинів щодо зайняття гральним бізнесом відіграє їх слідова картина. Від всебічності її дослідження, безумовно, залежить не лише сам хід досудового розслідування зазначених злочинів, а й встановлення знаряддя вчинення злочину, отримання відомостей про спосіб вчинення злочину та особу, яка його вчинила.

Зважаючи на актуальність зазначеної проблеми, питаннями слідової картини як елемента криміналістичної характеристики злочинів, в тому числі й щодо зайняття гральним бізнесом займалися такі вчені-правники, як В.П. Бахін, В.К. Весельський, В. І. Галаган, А.В. Іщенко, В.О. Коновалова, Н.І. Клименко, В.В. Лисенко, Є.Д. Лук'янчиков, М.А. Погорецький, М.В. Салтевський, Д.Б. Сергєєва, З.М. Топорецька, В.Ю. Шепітько, С.С. Чернявський, Ю.М. Черноус та інші фахівці.

Метою статті є визначення та розкриття змісту слідової картини як елемента криміналістичної характеристики злочинів щодо зайняття гральним бізнесом.

Досліджуючи слідову картину як елемент криміналістичної характеристики злочинів щодо зайняття гральним бізнесом, насамперед, зазначимо, що злочин як подія матеріального світу завжди викликає сукупність пов'язаних з ним змін, що відбуваються в органічній та неорганічній природі [1, с. 2]. Такими змінами в органічній та неорганічній природі являються сліди, а їх дослідженням займається трасологія – галузь криміналістичної техніки, яка вивчає матеріально-фіксовані сліди, закономірності їх утворення і розробляє прийоми, методи та науково-технічні засоби їх виявлення, фіксації, вилучення і дослідження [2, с. 87]. Матеріально-фіксовані сліди поділяються на матеріальні (виникають як результат взаємодії різних об'єктів), та ідеальні (суб'єктивні образи об'єктивної дійсності, відображені в пам'яті людини) [3, с. 36]. Варто зазначити, що саме матеріальні та ідеальні сліди залишаються під час вчинення злочинного посягання і які по своїй сутності є відповідним джерелом інформації вчиненого злочину.

В криміналістичній літературі поруч із терміном «сліди злочину» вживається термін «слідова картина» злочину. Слід звернути увагу на те, що серед науковців немає однозначного розуміння терміну «слідова картина» злочину. Так, на думку М.В. Салтевського, «слідова картина» є елементом криміналістичної характеристики і визначає як збірне поняття, що включає опис матеріальних та ідеальних відображень ознак злочину на момент його вчинення [4, с. 269].

В. О. Коновалова зазначає, що слідова картина злочину є новим елементом криміналістичної характеристики і становить собою комплекс слідів, які відображають картину події злочину та поведінку суб'єкта на місці злочину, дозволяє висунути найбільш обґрунтовані версії щодо його вчинення. На її думку, поведінка особи завжди відображається в навколишньому середовищі у вигляді особистого сліду, який не менш цікавий для вивчення, ніж слід пальця руки. Але, на відміну від сліду пальця руки, слід поведінки завжди є на місці події та несе набагато більший обсяг криміналістично значущої інформації про особу злочинця [5, с. 25].

Звертає на себе увагу й те, що окремі правники, досліджуючи питання криміналістичної характеристики злочинів, наголошують на необхідності вживання замість терміну «слідова картина» терміну «слідова обстановка», аргументуючи це тим, що останній включає в себе об'єднує в собі час, місце, обставини, обстановку вчинення злочину [6, с. 249-250]. На нашу думку, такий підхід є необґрунтованим та таким, що не відповідає потребам практики, оскільки, розслідуючи злочин, слідчого, прокурора цікавить не термінологічне значення досліджуваних об'єктів, а їх змістове наповнення, яке повинно відображати сукупність слідів (матеріальних та ідеальних), що були залишені під час вчинення злочинного посягання. Термін «слідова картина», на наш погляд, є більш прийнятним та таким, що відповідає потребам практики.

Визначаючи, слідову картину злочинів щодо зайняття гральним бізнесом, зазначимо, що джерелами інформації про такий злочин можуть бути як матеріальні сліди, так й ідеальні – образ злочинця, інформація, яку запам'ятали, свідки і потерпіли.

На сьогоднішній день, науковцями пропонуються різні підходи до класифікації слідової картини злочину. Слушною, на нашу думку, є позиція З.М. Топорецької, яка класифікує слідової картини злочинів щодо зайняття гральним бізнесом в залежності від способу вчинення злочину, на слідову картину створення та діяльності власне гральних закладів (залів гральних автоматів, казино) та слідову картину створення та діяльності гральних закладів, які замасковані під законну господарську діяльність (Інтернет-клуби, спортивні бари, рекламні акції, надання платних послуг за допомогою телекомунікаційного зв'язку, проведення конкурсів) [7, с. 106].

Визначаючи слідову картину створення та діяльності власне гральних закладів (залів гральних автоматів, казино), то в такій слідовій картині слідами, що її становлять будуть являтися характерні для грального бізнесу матеріальні сліди. В залежності від видів азартних ігор, які організуються чи проводяться такими матеріальними слідами будуть: гральні столи, гральні фішки, карти, допоміжне гральне обладнання, спеціальний форменний одяг працівників, т.д. [8, с. 51].

Слідова картина діяльності грального закладу, замаскованого під законну діяльність буде містити у більшості випадках насамперед ідеальні сліди вчинення злочину. Ідеальні сліди будуть у вигляді образу злочинця, адреси грального закладу, особливостей його приховування чи маскуванню, вони залишаються у пам'яті свідків та потерпілих, які відвідують гральні заклади чи живуть поблизу, а також працівників гральних закладів. Отож, джерелами таких слідів будуть свідки, гравці, працівники нелегального закладу. Щодо матеріальних слідів, то такі теж будуть наявні і представлені речами і документами, які створюють враження законної діяльності: комп'ютерна техніка, підключення до мережі Інтернет, документи, які регулюють діяльність закладу тощо. При цьому, на комп'ютерних засобах зазвичай міститься програмне забезпечення, яке дозволяє проводити азартні ігри або надавати доступ до них (зв'язок з віддаленим сервером чи сервером за кордоном), при цьому доступ до такого програмного забезпечення як правило захищений паролями [8, с. 51].

Пошук слідів доцільно проводити безпосередньо на місці вчинення злочину, тобто у виявленому гральному закладі, а також неподалік від нього. Щодо матеріальних слідів, то такі сліди будуть виявлені безпосередньо у гральному закладі під час проведення огляду місця події слідчим. Такі сліди будуть представлені наявним у закладі гральним та комп'ютерним обладнанням. Щодо комп'ютерного обладнання, то на ньому зберігається значна кількість документів, які фіксують процес гри, кількість зроблених ставок, кількість та суми виплачених вигравів. Безпосередньо така інформація зберігається на вінчестерах комп'ютерів, які знаходяться в системних блоках, на яких зберігаються спеціальні програми. Важливим речовим доказом є документація знайдена на місці вчинення злочину: різні записки, бухгалтерська документація, а також неофіційна бухгалтерія. Найважливішою є бухгалтерська документація при дослідженні якої розкривається модель організації грального бізнесу, інформація про прибутки, а також співучасників злочину. Практично в кожному закладі є кабінет його власника, де можуть знаходитися особисті документи, фотографії, особисті речі, записники, телефонні книжки, тощо. Якщо за цими речами особу організатора встановити неможливо, окрему інформацію можуть дати відбитки пальців, залишені в кабінеті, біля сейфу, каси грального закладу, тощо. Основним речовим доказом буде гральне обладнання – гральні автомати, гральні столи, комп'ютери зі спеціальним програмним забезпеченням, фішки, які одночасно є засобами вчинення злочину, які вилучають при проведенні перевірок гральних закладів. Як правило гральне обладнання, яке є знаряддям вчинення злочину, конфіскується за рішенням суду [9, с. 33].

Пошук ідеальних слідів, а точніше носіїв інформації, якою і являються ідеальні сліди, варто проводити безпосередньо біля грального закладу, оскільки носіями інформації можуть бути особи, які постійно проживають поблизу грального закладу, а отже можуть надати інформацію про режим його роботи, особливі прикмети злочинців, осіб, які найчастіше його відвідують, характеристику транспортних засобів, які належать організатору грального бізнесу, а також модель та номер транспортного засобу, за якими можна буде знайти його власника та відповідно і організатора грального бізнесу. Первинну інформацію про злочин у вигляді ідеальних слідів, як правило, отримують працівники органів внутрішніх справ при проведенні оперативно-розшукової діяльності. Вказана інформація може бути отримана при проведенні перевірки поданих заяв про злочин – зайняття гральним бізнесом, коли відби-

раються пояснення заявника, або ж проводиться опитування осіб. Важливу інформацію про гральний заклад, кількість працюючих, наявність охорони, кількість грального обладнання, наявність сейфу, прихованих кімнат, моделі побудови роботи (хто приймає ставки і хто видає виграші) та інші особливі характеристики грального закладу можуть надати безпосередні відвідувачі грального закладу або гравці в азартні ігри. Інформацію про організацію грального бізнесу з середини, про його організаторів та партнерів можуть надати також працівники гральних закладів, вони безпосередньо спілкуються з власником цього закладу та можуть надати слідчому його опис [10, с. 61].

Отже, загальними елементами слідової картини злочинів щодо зайняття гральним бізнесом будуть виступати як матеріальні, так і ідеальні сліди у різному вигляді, які можуть при правильному їх дослідженні значно допомогти при розслідуванні даного виду злочинів. Доцільно, також, класифікувати ці сліди, в залежності від способу вчинення злочину, на слідову картину створення та діяльності власне гральних закладів (залів гральних автоматів, казино) та слідову картину створення та діяльності гральних закладів, які замасковані під законну господарську діяльність (Інтернет-клуби, спортивні бари, рекламні акції, надання платних послуг за допомогою телекомунікаційного зв'язку, проведення конкурсів).

Говорячи про матеріальні сліди ми маємо на увазі, всі ті речові докази, які були знайдені безпосередньо на місці злочину: гральне обладнання, комп'ютери, бухгалтерська документація, форменний одяг співробітників, особисті речі власника, працівників, тощо. У цьому контексті, слушною, на нашу думку, є підхід З.М. Топорецької, яка пропонує поділ речей (речових доказів), які є джерелом криміналістичної інформації, на такі групи:

1. Предмети обстановки місця події — матеріальне середовище (стілець, стіл, будова, рухома та нерухома обстановка і т.п.).
2. Предмети злочинного посягання: речі, грошові кошти, техніка та ін.
3. Засоби вчинення злочину: знаряддя праці, предмети, зброя, комп'ютери, фішки, гральне обладнання.
4. Предмети, залишені організатором на місці події (капелюх, недопалок, сірник і т.п.).
5. Речі, які випадково потрапили або були навмисно залишені на місці події після вчинення злочину. Вони є слідами-джерелами приховування злочину і інформації про діяльність осіб після події злочину [10, с. 65].

Щодо ідеальних слідів, то такими слідами являються показання осіб таких як відвідувачі грального закладу, особи, які проживають неподалік від грального закладу, працівники грального закладу, власники, тощо. Отже, можемо зробити висновок, що ідеальні сліди фіксуються особистісними джерелами, зокрема це люди, що ідеально відбивають реальну дійсність. У кримінальному процесі люди є джерелами криміналістичної інформації це обвинувачений, підозрюваний, потерпілий, свідок, спеціаліст, експерт, цивільний позивач, цивільний відповідач. Вони зберігають у пам'яті інформацію про подію злочину у вигляді уявних образів — слідів пам'яті.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що слідова картина є важливим елементом криміналістичної характеристики злочинів щодо злочинів щодо зайняття гральним бізнесом відіграє їх слідова картина. Від всебічності її дослідження, безумовно, залежить не лише сам хід досудового розслідування зазначених злочинів, а й встановлення знаряддя вчинення злочину, отримання відомостей про спосіб вчинення злочину та особу, яка його вчинила.

Список використаних джерел:

1. Возгрин И.А. О соотношении следственных ситуаций и алгоритмов расследования преступлений / И.А. Возгрин // Вопросы профилактики преступлений. – Л., 1977. – С.60–67.

2. Криміналістика: підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. – 5-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2011. – 464 с.
3. Салтевський М.В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики / М.В. Салтевський, В.Г. Лукашевич, В.М. Глібко. – К.: ВІПОЛ, 1994. – 180 с.
4. Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник: у 2-х ч. – Х.: КонСУМ, Основа, 1999. – Ч.1. – 416 с.
5. Коновалова В.О. Вбивство: мистецтво розслідування: монографія / В.О. Коновалова. – К.: Факт, 2001. – 311 с.
6. Скригонюк М.І. Криміналістика: підручник / М. І. Скригонюк. – К.: Атіка, 2005. – 496 с.
7. Топорецька З.М. Слідова картина, як джерело первинної інформації про вчинення злочинів у сфері грального бізнесу / З.М. Топорецька // Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, Україна, 29–30 вересня 2011р.). – Одеса: у 2-х частинах. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2011. – Ч. 2. – С. 105–108.
8. Погорецький М.А. Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія / М.А. Погорецький, З. М. Топорецька. – К.: Алерта, 2015. – 226 с.
9. Розслідування зайняття гральним бізнесом: навч. посібник / За ред. проф. М.А. Погорецького. – К.: Алерта, 2015. – 176 с.
10. Топорецька З.М. Особливості розслідування зайняття гральним бізнесом: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / З.М. Топорецька; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 225 с.

